

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE AİLE VE HANE YAPISINDA DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM

DEMOGRAPHIC TRANSFORMATION IN FAMILY AND HOUSEHOLD STRUCTURE IN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND TURKEY

KEMAL AYDIN*

ÖZET

Bu çalışmada Avrupa ülkelerinde hanehalkı, aile yapıları, evlenme, boşanma ve doğurganlık eğilimlerinin kesitsel bir portresi sunularak hane ve aile yapılarında meydana gelen dönüşüm incelenmiştir. Analizlerde Eurostat'ın bölge ülkeleri ile iş birliği çerçevesinde yaptığı Gelir ve Yaşam Koşulları ile Nüfus ve Konut araştırmalarının bulguları kullanılmıştır. Çalışmada Avrupa ülkelerinde insanların nasıl ve hangi tür hanelerde yaşadığı, hanehalkı kompozisyonu, değişen aile yapıları, evlenme, boşanma ve doğum oranlarındaki eğilimlerin oranları ülkelere göre incelenerek benzer ve farklı eğilimlerin altı çizilmektedir. Avrupa ülkelerinde tek kişilik haneler yaygınlaşmakta ve aile yapısı değişmektedir. Hane kompozisyonu ve yaşam düzenlemelerinde yeni aile yapıları daha yaygın hale gelmektedir. Türkiye özellikle son 10 yılda Avrupa ülkelerinin yaşadığı demografik dönüşümü hızlı bir şekilde tecrübe etmeye başlamıştır. Tek kişilik hanelerin hızlı artışı, çocuklu aile payının azalması ve doğurganlık oranının yenilenme seviyesinin altına düşmesi Türkiye'de nüfusun durağanlaşmaya doğru gittiğini göstermektedir. Avrupa ülkelerinde incelediğimiz tüm değişkenlerde farklı bölgeler ve kültürel nedenler ile heterojen bir dağılımın olduğu görülse de demografik dönüşümde temelde benzeşmeye doğru bir eğilim görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Hanehalkı Kompozisyonu, Aile Yapısı, Evlenme, Avrupa Birliği, Türkiye

*Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Yerleşkesi 41001, İzmit, Kocaeli, kemal.aydin111@gmail.com ORCID: 0000-0002-2013-7085.

Makale Gönderim Tarihi / Received on: 15 Ekim 2020/October 15, 2020.

Makale Kabul Tarihi / Accepted on: 28 Aralık 2020/December 28, 2020.

ABSTRACT

In this study, by presenting a cross-sectional portrait of household, family structures, marriage, divorce and fertility trends in European Union countries, the transformation in household and family structures was examined. In the analyzes, metadata of Income and Living Conditions and Population and Housing surveys conducted by Eurostat in cooperation with the countries of the region were used. In the study, similar and different trends are highlighted by examining how people live in European countries, household composition, changing family structures, rates of trends in marriage, divorce and birth rates by country. One person households are becoming more common and family structure is changing in European countries. Turkey, especially in the last 10 years, has begun to experience the demographic transition rapidly that is experienced by European countries. Rapid rise of single-person households, decrease in the share of families with children, falling fertility rates below the replacement level show that population in Turkey proceed to stabilize. Although there is a heterogeneous distribution in all the variables we examined in European countries due to different regional and cultural variations, all countries have a tendency towards a basic similarity in demographic transformation.

KEYWORDS: Household Composition, Family Structure, Marriage, European Union, Turkey

GİRİŞ

Avrupa ülkelerinde demografik dönüşüm sonuçları en önemli sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda Avrupa ülkelerinde nüfusun yapısı ve kompozisyonu değişmektedir. Daha düşük doğum ile birlikte doğurganlık oranları düşmekte ve kadın-erkek rolleri ile aile yapıları dönüşmektedir. Artan coğrafi hareketlilik ve ortalama yaşam beklentisinin uzaması nüfus ve hane yapısını önemli ölçüde değiştirmektedir. Söz konusu bu demografik, kültürel ve sosyo-ekonomik dönüşüm ailenin genel olarak zayıflamasına yol açmıştır. Bu dönüşüm ile birlikte evlilik dışı birlikteliklere yönelik yasal düzenlemeler, kayıtlı ortaklıklar ve yalnız yaşayan insanların sayısında rekor düzeyde artış meydana gelmiştir. 50 yıl öncesine kıyasla hayat tarzlarında önemli farklılıklar meydana gelmiştir ve nüfusun da giderek yaşlanması ile bu değişimin önümüzdeki yıllarda hızlanması öngörülmektedir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği Bölgesinde yer alan ülkelerde hanehalkı kompozisyonu, aile yapıları, evlenme ve doğurganlık göstergelerinin kesitsel bir portresi sunularak hane ve aile kompozisyonunda meydana gelen demografik değişimler ele alınmaktadır. Avrupa toplumu 21. Yüzyılda Avrupa ülkelerinde nasıl, hangi tür hanelerde ve aile yapısında yaşamaktadır? En yaygın hane ve aile yapıları nelerdir ve nasıl değişmektedir? Evlenme, boşanma ve doğum

oranları nasıl bir eğilim göstermektedir? Tek başına, çift olarak ve diğer hane kompozisyonunda yaşayan kadın ve erkeklerin dağılımı ile çocuklu çocuksuz ailelerin payları nasıl bir görünüm arz etmektedir? Analiz edilen yaklaşık 45 ülkede hane, aile yapıları ve yeni aile oluşumları hangi ölçüde benzemekte ve farklılaşmaktadır? Bu makale, bu konuların kapsamlı ve güncel bir özeti tanımlayıcı istatistik bulguları ile sunmayı denemektedir. Tartışılan konular günümüz Avrupa bölgesi ülkelerinde insanların nasıl yaşadığı ve Türkiye'nin bu ülkelerle karşılaştırmalı olarak demografik konumu hakkında daha fazla bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Makalede 2009-2018 yılları arasında Eurostat'ın bölge ülkeleri ile işbirliği çerçevesinde yaptığı Gelir ve Yaşam Koşulları (GYKA) ile Nüfus ve Konut Araştırması'nın verileri kullanılmaktadır. Hanehalkı kompozisyonlarının incelenmesi bir toplumdaki aile yapısının anlaşılması bakımından önemlidir. Diğer yandan bu bilgi başka toplumsal olayların da daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bilindiği üzere bir toplumun en temel yapıtaşı durumunda olan aile ve hanehalkı, sosyoekonomik ve kültürel yapının maruz kaldığı değişimlerden etkilenmektedir" (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s. 79).

Makale dört bölümden meydana gelmektedir. Girişten sonra ikinci bölümde hane yapıları, aile tipi ve kompozisyonları ile ilgili yapılan araştırma sonuçları tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde kısaca analizlerde kullanılan veriler ve metod özetlenmektedir. Bulgular kısmında Avrupa ülkelerinde hanelerin hanehalkı büyüklüğü ve türüne göre dağılımı sunulmakta; evlilik, doğum ve boşanma göstergeleri ele alınıp tüm bu süreçlerin ülkelere göre benzer ve farklı yönlerinin altı çizilmektedir. Sonuç ve değerlendirme kısmında bulgular özetlenip öneriler sunulmaktadır.

AVRUPA ÜLKELERİNDE HANE VE AİLE YAPILARI

Avrupa Birliği, EFTA (The European Free Trade Association/Avrupa Serbest Ticaret Birliği) ve üyelik statüsünde bulunan ülkelerde son 40 yılda demografik eğilimlerde büyük ölçekli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte evlilikler ertelenmekte, çocuk sahipliği azalmakta, boşanmalar artmakta ve yeni aile formları ortaya çıkmaktadır. Ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve dışarıdan gelen göçler hane ve aile yapılarını etkilemiştir. Meydana gelen bu dönüşüm ve aile kurumunun zayıflaması modernleşme ve demografik geçiş teorileri çerçevesinde ele alınmaktadır (Coleman, 2006; Fokkema ve Liefbroer, 2008, s. 1352).

Demografik geçiş teorisi bir toplumun teknolojik gelişme ve kalkınma seviyesi ile nüfus modellerini birleştiren bir tezdır. Bu teori teknolojik gelişme ile birlikte yüksek ölüm ve doğum oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarına geçişi ifade etmektedir. Sanayi öncesi toplumlarında (birinci evre) doğum kontrolü yoktur ve çocukların ekonomik değeri yüksektir. Hayat

standartı çok düşük ve tıbbi teknoloji çok sınırlı olduğundan hem ölüm hem de doğum oranları yüksektir (Eroğlu, 2015, s.573). Salgın hastalıkların sebep olduğu ölümler doğumları dengelemektedir. Zaman içinde artışlar ve azalışlar çok azdır. Bu durum sanayi öncesi dünyada yüzlerce yıl devam etmiştir. Sanayileşmenin başlangıcı (ikinci evre), modern tıp ve daha fazla gıda stoku ile çocuklarda ölüm oranları düşmekte ve demografik geçişin ikinci aşaması ortaya çıkmaktadır. Bugünün en yoksul ve en az gelişmiş ülkeleri bu yüksek büyüme evresindedir. Üçüncü evrede sanayileşme ve doğum oranlarındaki düşüşler ile nüfus artışı sınırlanmakta fakat daha düşük bir oranda artmaya devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu evreyi tecrübe etmektedir. Bu evrede çocuklar ekonomik değer olmaktan çıkmakta ve şartların iyileşmesi ile kadınların statüsü yükselmektedir. Kadınlar artan sayılarda iş hayatına girmekte ve doğum kontrolü ile doğum oranları yavaşça azalmaktadır. Geçiş sonrası olarak da tanımlanan dördüncü evrede doğum ve ölüm oranları düşmekte ve nüfus aynı seviyede kalmaktadır. Bu evreyi tecrübe eden ülkelerin ekonomileri güçlü ve çalışan kadınların oranı yüksektir. Bu evrede doğurganlık oranı yaklaşık iki çocuktur. Gelişmiş ülkelerin çoğu bu evrededir. Beşinci evrede ise doğurganlık oranları ikame seviyesi olan iki çocuğun altına düşmekte ve yaşlı nüfusun sayısı genç nüfustan daha çok olmaya doğru gitmektedir (Van de Kaa, 2001). Günümüzün Almanya, İsviçre, Norveç gibi ileri derecede gelişmiş ülkeleri bu son evreye örnek gösterilmektedir. Bu teori durağan nüfusu temel alıp demografik geçişin tüm toplumlar ve zamanlar için geçerli olduğunu iddia etmektedir. Teori bu yönü ile eleştirilmekte ve her ülke için genelleştirilebilir bir demografik geçişin söz konusu olmadığı söylenmektedir (Aysan, 2014).

Demografik değişim aile kurumunu zayıflatmakta ve insanların ekonomik bağımsızlığı güçlenmektedir. Inglehart bu sürecin kültürel değerleri de dönüştürdüğünü ve kendini gerçekleştirme ideolojisinin yaygınlaştığını ifade etmektedir. Inglehart demografik dönüşümün yaşam düzenlemelerinde de bir miktar benzeşmeye yol açacağını ileri sürmektedir (Inglehart ve Beker, 2000). Fakat demografik dönüşümün daha hafif yorumlarına göre kurumsal, iktisadi ve kültürel özelliklere bağlı olarak demografik dönüşümde farklılıkların da ortaya çıkacağı gündeme getirilmektedir. Avrupa'nın doğu-batı ve güney-kuzey bölgelerinde yer alan ülkelerde demografik dönüşüm ile birlikte tam bir benzeşmenin olduğunu söylemek zordur. Avrupa'nın batısında tarihi olarak çekirdek aile daha baskın hane tipi iken doğusunda kalan ülkelerde daha geniş hane yapıları varlığını sürdürmektedir (Fokkema ve Liefbroer, 2008, s. 1354).

Sovyet rejiminden sonra Doğu Avrupa ülkelerinde doğum oranları büyük oranda düşmüştür. Bu gerilemenin demografik dönüşümle mi yoksa ekonomik şoklarla mı alakalı olduğu tartışılmaktadır. Akdeniz ülkelerinde hane, aile

yapıları ve doğum oranları diğer Avrupa ülkelerine göre farklılaşmaktadır. Bu ülkelerde yetişkinler evleninceye kadar ebeveynlerinin evinde kalmakta ve evlerini nispeten daha geç terk etmektedir. Akdeniz ülkelerinde tek kişilik hane ve evlenmeden birlikte yaşama Batı Avrupa ülkelerine göre yaygın değildir. Bu ülkelerde doğum ertelenmekte ve Akdeniz ülkelerinde bu nedenle düşük doğurganlık oranları ortaya çıkmaktadır. Ekonomik zorluklarla karşılaşıldığında gençler emek piyasasına sağlam bir şekilde yerleşinceye kadar evden ayrılma ve evlenmeyi ertelemektedir (Fokkema ve Liefbroer, 2008, s. 1355). Ayrıca Balkan, Akdeniz ülkeleri ve Türkiye'de hanehalkı yapısı, kompozisyonu, evlenme ve çocuk sahipliği sayısında birbirine benzemektedir. Avrupa ülkelerindeki bu demografik çeşitlilik ve heterojen yapı sosyo-ekonomik gelişme ve modernleşmenin hızlanması ile gelecekte tam bir benzeşmeye doğru gider mi bunu zaman gösterecektir.

Türkiye modernleşme ve demografik dönüşüm sürecini hızlı bir şekilde yaşamaktadır. Türkiye demografik dönüşümün ilk evresini Osmanlı İmparatorluğundan 1945'li yıllara kadar yüksek doğum ve yüksek ölüm oranları ile tecrübe etmiştir. Türkiye'de 1945 ve 2010 yılları arasında kapsayan dönemde yüksek doğum ve düşük ölüm hızları ile nüfus artmıştır. 2000'li yılların sonuna doğru ise hem doğum hem de ölüm oranları düşerek nüfus durağanlaşmaya başlamıştır. Türkiye'de doğum oranı son 10 yılda nüfusun yenilenme seviyesi olan 2,10'nun üzerine çıkamamıştır. Hatta Türkiye'nin batı bölgelerinde doğurganlık 1,7 ile Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmaktadır (Aysan, 2014, s.79).

Türkiye'de modernleşme ve demografik dönüşüm hane ve aile yapılarını değiştirmektedir. Bu süreç yaygınlaşan bireysel yaşam tarzları ile hak ve özgürlük eksenli kurgulanan yeni değerlerin yaygınlaşarak geleneksel aile değer ve yaşantısının önemini azaltan biçime işlemektedir (BASAGM, 2010, s. 32). Türkiye'de doğurganlık hızında azalmalar, boşanmalardaki artış, ilk doğum ve evlilik yaşının gittikçe ötelenmesi, kadınların işgücüne daha fazla katılması ile göç ve kentleşme süreçleri geleneksel hanehalkı biçimlerini değiştirmektedir. Örneğin tek kişilik hanehalkları ile hanehalklarının evli olmayan çiftler tarafından oluşturduğu biçimlerle günümüzde daha çok karşılaşılmaktadır. 2018 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın (TNSA) verilerine göre toplam doğurganlık hızının 2008'de 2,2 ve 2013'de 2,3'den başlayarak durağanlaştığı görülmektedir (TNSA, 2018). 2018 yılında toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu il 4,13 çocuk ile Şanlıurfa olmuştur ve bu ili 3,60 ile Şırnak, 3,26 ile Ağrı ve 3,23 ile Muş ve Siirt illeri izlemiştir.

Türkiye'de yaşanmakta olan çeşitli sosyal ve ekonomik dönüşümler nüfusun yapısı ve büyüklüğünde değişmelere neden olmaktadır. Türkiye yakın geçmişte olduğunun aksine bugün nüfusu hızlı bir şekilde yaşanan bir

ülke konumundadır. Yaşanmakta olan bu değişimler demografik dönüşüm sürecinin tamamlanmasına yakın bir evrede olduğumuzu işaret etmektedir (HÜNEE, 2010). TÜİK'in yaptığı tahmine göre 2050 yılında toplam nüfus 93,5 milyona ulaştıktan sonra başka faktörler devreye girmediği takdirde nüfus azalmaya başlayacaktır. 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı son beş yılda %21,9 artarak toplam nüfus içindeki payı 2019 yılı itibarı ile %9,1'e çıkmıştır (TÜİK, 2020). Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarından elde edilen sonuçlara göre sosyoekonomik değişimin bir sonucu olarak özellikle geniş aile yapısının çözüldüğü ve dağılmış aile yapısının yaygınlaştığı belirtilmektedir. Toplam doğurganlık oranının 2050 yılına kadar tedrici bir şekilde azalarak Avrupa seviyesine düşeceği öngörülmektedir (Koç, 2014).

Gelişmiş ülkelerde yaşam boyu çocuksuz kalmayı tercih eden aileler, evlilik dışı birliktelikler ve evlilik dışı doğurganlıkta belirgin artışlar gözlenmektedir. Kırgızistan, Azerbaycan ve Kazakistan'da resmi evlilik dışı beraberliklerin yaygınlaşmakta oluşu örnek olarak gösterilebilir. Nitekim güncel araştırmalar Türkiye'nin modern yaşam deneyimlerinin dışında kalan bir ülke olmadığını göstermektedir. Bu durum aile yapısı bakımından Türkiye'de heterojen bir toplum yapısının varlığına işaret etmektedir. Aynı zamanda geleneksel ailevi değerler de yaşamaya devam etmektedir (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s.79; BASAGAM, 2009).

YÖNTEM VE VERİLER

Avrupa Birliği, EFTA ve adaylık statüsünde bulunan ülkelerde her yıl düzenli olarak Nüfus- Konut, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları (GYKA) yapılarak sonuçlar Eurostat sayfasında hazır tabülasyonlar şeklinde yayınlanmaktadır. Bu çalışmanın hane verileri GYKA sonuçlarından, aile ile ilgili veriler ise nüfus ve konut araştırmalarından elde edilen ve Eurostat sayfasında paylaşılan ikincil verilerden derlenmiştir. Eurostat sayfasında 36 farklı çapraz tablo ile sunulan konular bu çalışmada veri kaybı olmadan tekrar düzenlenerek toplam yedi tablo şeklinde sunulmaktadır. Daha fazla bilgi için Eurostat resmi web sayfasının ilgili bölümlerine bağlantılar bulunmaktadır (EUROSTAT, 2020a, b, c, d, e, f, g, i, j).

Tablolarda paylaşılan sonuçlar 2009'dan 2018 yılına kadar toplam 10 yılın sonuçlarının ortalamasıdır. İlk iki tabloda AB ülkelinde hanehalkı kompozisyonu ve tek kişilik hanelerin dağılımı yer almaktadır. Hanehalkı ve aile kavramları birbiri ile ilişkilidir fakat tam olarak aynı olguyu işaret etmemektedir. Hanehalkı birlikte ikamet eden fertlerin oluşturduğu bir grup olarak tanımlanırken, aile aralarında kan bağı bulunan fertlerin oluşturduğu grup olarak tanımlanmaktadır (HÜNEE, 2008). Yeni yaklaşımda çekirdek aile, geniş aile, ataerkil aile gibi sınıflandırmalar hanehalkı sayısına göre belirlenmektedir. Diğer tablolarda ise evlenme, boşanma ve doğurganlık

eğilimleri değerlendirilmektedir.

BULGULAR

Aşağıda yer alan toplam yedi tabloda hanehalkı kompozisyonları, evlenme, boşanma ve yeni aile yapıları ile ilgili bulgular sunulmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde uzun bir süredir ailelerin ortalama büyüklüğü küçülmekte ve bu dönüşüm bir dizi faktör ile açıklanmaktadır. Bu çalışmanın bulguları arasında ilgili faktörler konusunda bilgi toplanmamıştır ancak tek başına yaşayan insanların sayısının artmasında azalan doğurganlık oranları ve yaşlı nüfusun artışı, yükselen boşanma oranları ve geniş aileden uzaklaşarak tek başına yaşama istediği gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1. Avrupa ülkelerinde hanehalkı kompozisyonu, hane büyüklüklerine göre yüzde dağılım, 2009-2018

	Bir kişilik hane	İki kişilik hane	Üç kişilik hane	Dört kişilik hane	Beş kişilik hane	Altı ve üzeri kişilik hane
AB-28	31,8	31,1	16,5	14,1	4,4	2,0
Belçika	34,5	31,5	14,6	12,3	5,2	2,0
Bulgaristan	25,7	28,2	20,0	16,8	5,3	4,0
Çekya	27,0	32,9	18,4	16,7	3,8	1,2
Danimarka	44,7	30,9	10,1	10,1	3,4	0,7
Almanya	40,6	34,4	12,4	9,3	2,6	0,8
Estonya	36,8	29,1	16,3	12,6	3,5	1,7
İrlanda	22,9	29,8	18,1	18,0	8,0	3,1
Yunanistan	23,9	29,1	20,2	20,9	4,3	1,6
İspanya	24,3	30,2	21,3	18,1	4,6	1,5
Fransa	35,2	33,3	13,3	12,7	4,0	1,4
Hırvatistan	24,5	25,7	18,6	17,6	8,1	5,4
İtalya	31,9	27,2	19,7	16,3	3,8	1,0
Güney Kıbrıs	20,8	32,6	17,2	17,1	7,9	4,5
Latviya	31,4	30,0	18,9	12,4	4,6	2,8
Litvanya	36,4	27,3	17,4	13,3	4,0	1,7
Lüksemburg	30,8	28,2	16,7	16,7	5,8	1,8
Macaristan	31,4	30,6	17,3	13,5	4,6	2,7
Malta	24,2	29,2	20,1	18,3	5,8	2,5
Hollanda	37,1	32,3	12,1	12,8	4,2	1,3
Avusturya	36,8	29,5	15,3	12,1	4,5	1,9

Polonya	24,1	25,3	20,1	16,1	7,8	6,6
Portekiz	20,7	31,9	24,8	16,8	4,1	1,6
Romanya	26,9	26,4	18,7	16,4	6,9	4,7
Slovenya	29,0	26,8	18,2	19,1	5,1	1,8
Slovakya	23,2	23,7	19,6	21,0	7,8	4,7
Finlandiya	40,9	34,7	10,5	9,2	3,3	1,5
İsveç	41,5	32,6	10,8	10,9	3,1	1,1
Birl. Krallık	29,7	35,1	15,8	13,4	4,3	1,7
İzlanda	31,2	29,6	15,5	14,6	7,3	1,9
Norveç	43,3	30,9	10,2	10,6	4,2	0,9
İsviçre	34,2	34,3	12,9	13,0	4,3	1,3
Karadağ	19,4	19,6	17,6	21,7	12,4	9,3
Makedonya	9,6	19,2	17,9	28,4	13,0	11,9
Sırbistan	22,3	25,7	19,2	18,3	7,9	6,6
Türkiye	12,9	20,2	20,7	21,7	11,5	13,0

Kaynak: EUROSTAT, 2020a

Tablo 1’de 2009 ile 2018 yılları dâhil olmak üzere toplam 10 yılın ortalamasına göre AB ülkelerinde tüm hanelerin %63’ü bir veya iki kişiliktir. AB-28 ortalamasına göre hanelerin üçte biri (%31,8) tek kişilik ve bir diğer üçte biri (%31,1) de iki kişilik hanelerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde üç kişi ve üzeri hane sayısı yaygın değildir ve hanelerin %16,5’i üç, %14,1’i dört, % 4,4’ü beş ve %2,2’si altı ve üzeri kişiden oluşmaktadır. Eurostat hane sayıları ile ilgili verileri 2005 yılından itibaren yayınlamıştır. Başlangıç yılı olarak 2005 ile 2015 ve 2018 yılları karşılaştırıldığında 2005 yılında %59,2 olan bir veya iki kişilik hane payı 2018 yılında %5 artış ile %64’e yükselmiştir. Buna karşılık diğer hanelerde ve özellikle de 4 kişilik hanelerde %2 düşüş olmuştur. Danimarka ve Norveç’te hanelerin neredeyse yarısı tek kişiliktir. Bir kişilik hanelerin en yaygın olduğu ülkeler Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, Almanya ve Hollanda’dır. İki kişilik haneler ise Birleşik Krallık (%35,1), Finlandiya (%34,7), Almanya (%34,4), İsviçre (%34,3), Fransa, Çekya (%32,9) ve Güney Kıbrıs (%32,6) AB-28 ortalamasının üzerinde yer almaktadır. AB ülkelerinde hanelerin %16,5’i üç kişiden meydana gelmektedir. Üç kişilik hane büyüklüğü sıralamasında % 24,8 ile Portekiz, %21,3 ile İspanya, %20,7 ile Türkiye ve %20,2 ile Yunanistan 36 ülke içinde ilk dört sırada yer almaktadır. Dört, beş ve altı kişilik hane büyüklüğünde sırası ile Türkiye, Makedonya, Karadağ, Slovakya, Hırvatistan ve Polonya ilk sıralarda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde 2018 yılı itibarı ile ortalama hane büyüklüğü 2,4 kişi Türkiye’de ise 3,4 kişidir. Avrupa Birliği ülkelerinde hane büyüklüğü azalırken yavaş bir hızda da olsa AB-28’de hane sayısı ve toplam nüfus

büyümeye devam etmektedir. Eurostat'ın araştırma sonuçlarına göre 2009 yılında 206 milyon olan hane sayısı 2018 yılında 223 milyona yükseldi. Türkiye'de ise yaklaşık 20 milyon hane vardır. Özetle, Tablo 1'de sunulan veriler Avrupa ülkelerinde heterojen bir hane yapısının olduğunu göstermektedir. Nüfusun yaş yapısı ve aile yaşamının karmaşıklığı ortalama hane büyüklüğünde önemli rol oynamaktadır (EUROSTAT, 2020b).

Tablo 2. Avrupa ülkelerinde tek kişilik hanehalkı, 2009-2018

	Tek kişilik hane	Tek kişilik hane Erkek	Tek kişilik hane Kadın	Tek kişilik hane 65 yaş ve üzeri	Tek kişilik hane 65 yaş ve altı	Tek yetişkinli, en az bir bağımlı çocuk
AB-28	31,9	13,7	18,2	13,7	18,3	4,2
Belçika	34,6	16,6	18,0	13,1	21,5	6,0
Bulgaristan	25,7	10,0	15,7	15,5	10,2	2,9
Çekya	27,0	10,7	16,3	13,2	13,8	4,1
Danimarka	44,6	21,6	23,1	15,6	29,1	5,4
Almanya	40,7	18,5	22,1	13,7	27,0	4,6
Estonya	36,9	13,5	23,4	16,3	20,5	4,5
İrlanda	22,9	10,9	12,0	10,8	12,2	7,5
Yunanistan	23,9	9,1	14,9	11,7	12,3	1,5
İspanya	24,3	11,2	13,1	10,5	13,8	3,0
Fransa	35,4	14,9	20,5	14,7	20,7	5,4
Hırvatistan	24,5	8,6	15,9	15,2	9,4	1,8
İtalya	31,9	13,2	18,7	15,2	16,7	3,4
Güney Kıbrıs	20,8	9,0	11,7	7,2	13,6	3,2
Latviya	31,5	10,0	21,5	16,4	15,1	5,2
Litvanya	36,4	12,5	23,9	18,3	18,1	5,8
Lüksemburg	30,8	15,2	15,6	9,6	21,2	4,2
Macaristan	31,4	11,9	19,6	14,7	16,8	4,2
Hollanda	37,2	17,5	19,7	11,6	25,6	3,9
Avusturya	36,8	16,1	20,6	13,4	23,4	3,2
Polonya	24,8	8,2	16,6	12,6	12,2	2,0
Portekiz	20,7	7,0	13,7	12,2	8,6	4,2
Romanya	26,9	10,2	16,7	15,4	11,5	2,2
Slovenya	29,0	12,7	16,3	13,8	15,2	3,9
Slovakya	23,2	7,3	15,9	12,1	11,1	2,5
Finlandiya	40,9	18,3	22,6	15,4	25,5	3,9
İsveç	41,5	20,4	21,1	15,5	26,0	5,3

Birlş. Krallık	29,7	13,9	15,8	13,9	15,8	6,1
İzlanda	31,3	16,0	15,2	11,0	20,2	7,4
Norveç	43,1	21,5	21,6	12,8	30,2	6,0
İsviçre	35,0	15,7	19,3	12,7	22,3	3,1
Karadağ	19,5	8,4	11,1	9,8	9,7	2,6
Makedonya	9,7	3,0	6,7	6,9	2,8	1,3
Sırbistan	22,3	8,8	13,5	13,2	9,2	2,9
Türkiye	12,9	5,1	7,9	5,8	7,1	1,8

Kaynak: EUROSTAT, 2020c.

Avrupa ülkelerinde tek kişilik hanehalkının beş türü bulunmakta ve dört çeşit dağılım arz etmektedir. Danimarka, Norveç, Almanya, İsveç ve Finlandiya'da hanelerin %40'dan fazlası; İngiltere, Fransa, Hollanda, Avusturya, Estonya ve Litvanya'da hanelerin %30-39'u ve Güney Avrupa ülkelerinde %20-29'u tek kişilik hanelerden müteşekkildir. Türkiye ve Makedonya'da ise tek kişilik hanelerin payı %12,9 ve %9,6'dır. AB-28'de 2010 yılında ortalama %30 olan tek kişilik haneler, 2015 yılında %32,5'e ve 2018 yılında %33,1'e yükselmiştir. Bu yıllar arasında AB-28'de tek kişilik hane yılda ortalama %2 artmıştır. Bulgaristan'da %19,4 olan tek kişilik haneler 2019 yılında %34,3'e ulaşmıştır. Estonya'da %34,5'den %41,8'e; Macaristan'da %24'den %33'e, Karadağ'da %17'den %26'ya yükselmiştir (Bkz. Tablo 2).

Yukarıdaki satırlarda da değinildiği üzere, Türkiye'de 2011 yılında %7,9 olan tek kişilik hane payı 2012'de %8,6, 2014 yılında %13,8, 2015 ve 2018 yılları arasında sırası ile %14,3, %14,8, %15,3 ve %15,9'a yükselmiştir. Türkiye'de tek kişilik hane oranı yedi yılda yüzde yüz artmıştır. Türkiye'de tek kişilik hanelerin oranı artmasına rağmen en düşük tek kişilik hane Makedonya'dan sonra Türkiye'de gözlenmiştir. Yavuz ve Yüceşahin (2012) geçmişe dönük yaptıkları analizlerde tek kişilik hanelerin payını 1978 yılında %3 olarak tespit etmişlerdir. Fakat tek ebeveynli ve en az bir bağımlı çocuklu hanelerde son 40 yılda kayda değer bir değişiklik olmamıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinde kadınların %18,2'si, erkeklerin %13,7'si yalnız yaşamaktadır. Bu, kısmen daha uzun yaşayan ve bu nedenle yaşlılıkta yalnız yaşama ihtimali daha yüksek olan kadınlara atfedilebilir. Fakat bu durum aynı zamanda ebeveyn evini terk etmeyi tercih eden genç kadınların oranının da yüksek olduğu anlamına gelir. Cinsiyet'e göre bakıldığında Litvanya'da kadınların %24'ü, Estonya'da %23,4'ü, Danimarka'da %23,1'i, Finlandiya, Almanya, Norveç ve Latviya'da yüzde %22'si yalnız yaşama eğilimindedir. Yunanistan, Portekiz, İspanya, Sırbistan ve İrlanda'da yalnız yaşayan kadınların oranı %12 ile %15 arasındadır. Makedonya'da kadınların %7'si ve Türkiye'de ise %8'i yalnız yaşamaktadır. En az bir yetişkin ve bağımlı çocukların oranı AB-28'de %4,2'dir. Yoksulluk araştırmalarında en riskli

grubun tek ebeveynli aileler olduğu ortaya çıkmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde büyümek çocuklar için genellikle bir dezavantajdır. Tek ebeveynli ailede büyüyen çocuklar da hayata yoksulluk riski ile başlamaktadır.

Yalnız yaşayan erkeklerin yüksek oranları, yalnız yaşayan kadınların en yüksek paylarının olduğu İskandinav ülkeleri ve Almanya'da %18 ile aynıdır. Avrupa ülkelerinde erkeklerin %13,7'si yalnız yaşamaktadır. Avrupa ülkelerinde 65 yaş ve üzeri bekâr kişiler tüm hanelerin %13,7'sini oluşturmaktadır. Litvanya, Latviya, Estonya, İsveç, Bulgaristan, Romanya, Finlandiya, İtalya ve Hırvatistan AB-28 ortalamasının üzerinde yer alırken Güney Kıbrıs (%7,2), Makedonya (%6,9) ve Türkiye (%5,8) ile ortalamanın bir hayli altında bulunmaktadır. En son yapılan nüfus sayımına göre Avrupa Birliği ülkelerinde 65-84 yaşları arasında ve yalnız yaşayan 27,7 milyon kişi bulunmakta ve yalnız yaşayan bir diğer 7 milyon kişi de 85 yaş ve üzerindedir (EUROSTAT, 2020d).

Tablo 3. Avrupa ülkelerinde hanehalkı tipleri, 2009-2018

	İki yetişkinli	İki yetişkinli, bir bağımlı çocuk olan hanehalkı	İki yetişkinli, iki bağımlı çocuk olan hanehalkı	İki yetişkinli, üç ve daha fazla bağımlı çocuk	Üç ve daha fazla yetişkin hanehalkı	Üç ve daha fazla yetişkin ve bağımlı çocuklar	Bağımlı çocuk olan hanehalkı	Bağımlı olmayan hanehalkı
AB-28	28,7	9,2	9,5	3,0	8,4	5,1	31,0	69,0
Belçika	28,2	8,2	9,4	5,0	5,4	3,3	31,8	68,2
Bulgaristan	26,3	9,8	8,3	1,2	13,9	12,0	34,2	65,8
Çekya	30,3	10,1	11,6	2,4	9,6	4,8	33,0	67,0
Danimarka	27,6	6,9	8,9	3,5	1,6	1,4	26,1	73,9
Almanya	31,2	7,8	7,3	2,4	4,2	1,9	23,9	76,1
Estonya	26,0	10,0	8,6	2,7	6,7	4,7	30,4	69,6
İrlanda	26,1	10,2	12,4	7,0	8,0	5,9	43,0	57,0
Yunanistan	28,2	9,2	12,9	2,4	16,2	5,6	31,7	68,3
İspanya	28,3	11,2	11,3	2,2	13,0	6,6	34,3	65,7
Fransa	30,3	8,5	10,4	4,1	3,6	2,3	30,6	69,4
Hırvatistan	24,7	7,4	9,3	3,8	15,9	12,6	34,9	65,1
İtalya	25,2	10,0	10,3	2,2	11,9	5,2	31,0	69,0
Gün. Kıbrıs	31,0	9,4	11,1	5,6	9,7	9,1	38,5	61,5
Latviya	26,6	10,2	6,8	2,1	9,7	8,0	32,2	67,8
Litvanya	23,6	9,9	8,8	2,1	7,4	6,0	32,6	67,4
Lüksemburg	25,8	10,1	12,2	4,3	7,3	5,3	36,1	63,9
Macaristan	28,1	9,4	8,1	3,2	9,1	6,6	31,4	68,6
Hollanda	30,4	7,7	10,4	4,5	3,8	2,2	28,6	71,4

Avusturya	27,6	8,6	8,0	3,0	7,9	4,9	27,8	72,2
Polonya	24,6	10,7	8,5	2,6	13,4	13,4	37,2	62,8
Portekiz	29,4	13,3	10,0	1,6	13,7	7,2	36,3	63,7
Romanya	24,9	11,0	9,7	2,8	11,1	11,3	37,0	63,0
Slovenya	24,3	9,5	13,2	3,3	10,5	6,3	36,2	63,8
Slovakya	22,1	9,3	11,2	3,2	16,1	12,3	38,6	61,4
Finlandiya	32,4	7,5	8,0	4,1	2,1	1,2	24,6	75,4
İsveç	29,6	7,2	9,0	3,1	2,2	2,1	26,7	73,3
Bir. Krallık	32,0	8,5	9,2	3,4	7,3	3,8	31,0	69,0
İzlanda	25,2	9,4	10,8	6,6	4,8	4,6	38,8	61,2
Norveç	27,3	6,8	9,0	4,4	1,8	1,6	27,9	72,1
İsviçre	33,1	7,4	9,4	3,1	5,3	3,6	26,6	73,4
Karadağ	18,5	7,3	12,6	7,8	15,7	16,1	46,4	53,6
Makedonya	18,6	5,9	13,2	3,0	21,8	26,5	50,0	50,0
Sırbistan	23,9	7,4	9,4	1,9	16,6	15,7	37,1	62,9
Türkiye	19,2	12,8	14,2	9,4	11,7	17,9	56,2	43,8

Kaynak: EUROSTAT, 2020e.

Eurostat 18 yaşın altındaki tüm kişileri bağımlı çocuk olarak kabul etmektedir; ayrıca 18-24 yaş arası olup da ekonomik olarak aktif olmayan ve ebeveynlerden en az biri ile yaşayan kişiler de bağımlı çocuklar kategorisine dâhildir. Tablo 4. çocukların yaşadığı hanelerin payının bir ülkeden diğerine önemli ölçüde değişebildiğini göstermektedir. Avrupa düzeyinde her 10 haneden yaklaşık üçü (%31) çocukludur. Sıralamanın en üstünde üyelik statüsünde bulunan Türkiye’de hanelerin %56,2’si, Makedonya’da %50’si, Karadağ’da %46’sı çocuklu ailelerden müteşekkildir. Bağımlı çocukların oranında 35 ülke içinde Türkiye %56,2 ile en üst sırada yer almaktadır. Ancak 2010 ile 2018 yılları arasında bağımlı çocuk oranı %16’lık bir düşüş ile %62,1’den %52,2’ye gerilemiştir. Birlik üyesi ülkelerde en üst sırada %39 ile İrlanda, Slovakya ve Güney Kıbrıs bulunmaktadır. Bu ülkeleri %37-36 ile Polonya, Sırbistan, Romanya, Portekiz, Slovenya ve Lüksemburg takip etmektedir. Karşı uçta ise Almanya’da (%23,9) her dört hanenin birinden daha az oranda ve Finlandiya’da (%24,6) çocuklu hane bulunmaktadır. Çocuklu hane oranı İsviçre ve Danimarka’da %26’dır.

Avrupa Birliği ülkelerinde iki yetişkin hanehalkı oranı %29’dur. İsviçre, Finlandiya, Almanya, Güney Kıbrıs, Hollanda, Çekya ve Fransa’da her yüz haneden 30-33’ü iki yetişkinlidir. Tablo 3’te sunulduğu üzere Avrupa Birliği ülkelerinde hanelerin %9,2’si iki yetişkin bir bağımlı çocuk, %9,5 oranında iki yetişkin iki bağımlı çocuk, %3 oranında iki yetişkin ve üç ve daha fazla bağımlı çocuk eğilimindedir. İki yetişkin bir bağımlı çocuk oranında en üstte yer alan ilk beş ülke sırası ile Portekiz (%13,3), Türkiye (%12,8), İspanya (%11,2) ve

Polonya'dır (%10,7). İki yetişkin iki bağımlı çocuklu hane oranında Türkiye (%14,2), Slovenya (%13,2), Makedonya (%13,2), Yunanistan (%12,9), İrlanda (%12,4) ve Lüksemburg (%12,2) yer almaktadır. İki yetişkin ve 3 bağımlı çocuk oranında ilk beş sırada yer alan ülke Türkiye (%9,4), Karadağ (%7,8), İrlanda (%7), Güney Kıbrıs (%5,6) bulunmaktadır. İki yetişkin, üç ve daha fazla çocuklu hane oranının dağılımında en üst sırada yer alan ülkeler Makedonya (%26,5), Türkiye (%17,9), Karadağ (%16,1), Sırbistan (%15,7), Polonya (%13,4), Hırvatistan (%12,6), Slovakya (%12,3), Bulgaristan (%12), Romanya (%11,3) ve Güney Kıbrıs'tır (%9,1). Almanya'da hanelerin %76,1'i, Finlandiya'da %75,4'ü, Danimarka'da %73,9'u, İsviçre, İsveç, Avusturya, Norveç, Hollanda, Estonya ve Fransa'da %70 ile %74'ünde bağımlı çocuk yoktur. 2018 yılı itibarı ile Avrupa Birliği ülkelerinde toplam 223 milyon hanenin 65 milyonu (%30) çocuklu hanelerden oluşmuştur.

Tablo 4. Avrupa ülkelerinde evlenme, ilk evlilik yaşı ve boşanma oranları, 2009-2018

	Kaba evlilik oranı (her 1000 kişi)	Ortalama ilk evlilik yaşı Erkek (%)	Ortalama ilk evlilik yaşı Kadın (%)	Toplam ilk evlilik oranı erkek (%)	Toplam ilk evlilik oranı Kadın (%)	Kaba boşanma oranı (her bin kişi)	Boşanma oranı %
AB-28	4,3	33,2	30,4	0,49	0,56	1,9	44,2
Belçika	3,8	32,3	30	0,43	0,44	2,4	62,1
Bulgaristan	10	30,2	26,9	0,45	0,51	1,5	44,7
Çekya	4,6	31,3	28,5	0,47	0,52	2,6	58,1
Danimarka	5,3	34,3	31,8	0,63	0,64	2,9	55,4
Almanya	4,8	33,3	30,6	0,56	0,59	2,1	44,5
Estonya	4,5	31,6	29	0,45	0,48	2,4	54,6
İrlanda	4,6	33,3	31,5	0,58	0,57	0,7	14,3
Yunanistan	4,8	33	29,8	0,62	0,68	1,3	27,7
İspanya	3,5	34,3	32,1	0,41	0,44	2,1	60,4
Fransa	3,7	33,9	31,7	0,48	0,47	2,0	53,1
Hırvatistan	4,8	30,5	27,6	0,64	0,68	1,4	29,0
İtalya	3,4	34,1	31,2	0,46	0,5	1,1	32,6
Latviya	5,9	30,5	28	0,59	0,63	3,1	54,2
Litvanya	7	29,5	27,2	0,79	0,81	3,2	46,7
Macaristan	4,3	31,8	29	0,47	0,52	2,1	53,5
Malta	6,3	31,3	28,8	0,75	0,81	0,7	11,0
Hollanda	4	33,1	30,6	0,48	0,48	2,0	49,5
Avusturya	4,7	33,5	30,8	0,53	0,56	2,0	43,1
Polonya	5,3	29	26,7	0,6	0,64	1,7	32,2

Portekiz	3,3	31,2	29,3	0,41	0,43	2,3	69,9
Romanya	6,2	30,1	26,6	0,75	0,84	1,6	26,1
Slovenya	3,1	32,3	29,8	0,4	0,45	1,2	36,7
Slovakya	5,1	30,4	27,7	0,57	0,62	2,0	39,9
Finlandiya	4,9	33,1	30,8	0,54	0,59	2,5	50,7
İsveç	5,3	36	33,3	0,58	0,6	2,5	47,9
Brl. Krallık	4,4	32,2	31,5	0,49	0,71	2,0	44,0
Norveç	4,6	34,1	31,4	0,49	0,48	2,0	42,9
İsviçre	5,1	32,5	30,1	0,57	0,62	2,2	42,7
Karadağ	5,7	32,1	28	0,76	0,8	0,9	16,5
Makedonya	6,8	28,4	25,7	0,79	0,86	0,9	13,5
Sırbistan	5	30,9	27,7	0,65	0,71	1,2	22,9
Türkiye	7,7	27,4	24,3	0,79	0,81	1,6	21,0
Belarus	8,1	27,3	24,8	0,78	0,85	3,7	45,5
Kosova	9,3	32,2	29,1	1,15	1,13	0,7	7,3
Ermenistan	5,5	30,5	24,4	0,69	0,77	1,1	19,3
Azerbaycan	8	29	26,3	0,64	0,64	1,2	15,1
Gürcüstan	7,1	31,9	24,4	0,93	0,95	2,0	26,3

EUROSTAT, 2020f. EUROSTAT, 2020g.

Tablo 4'te evlilik ve boşanma göstergeleri analiz edilerek ailenin teşekkülü ve dağılması ile ilgili araştırma sonuçları sunulmaktadır. Her ülkede evlilik kurumu kanunlarla düzenlenmektedir. Bununla birlikte sadece evlilik ve boşanma verilerine dayanarak aile oluşumu ve dağılmasının analizi tam bir resim sunmamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde kayıtlı ortaklık gibi evliliğe yasal alternatifler daha yaygın hale gelmekte ve evlenmemiş çiftlere daha fazla hak vermek için ulusal yasalar değişmektedir.

Kaba evlenme hızı belli bir yıl içinde 1000 nüfus başına düşen evlenme sayısıdır. Tablo 4'te son 10 yıllık ortalamaya göre tüm Avrupa Birliği üye ülkelerinde kaba evlenme oranı her bin kişi için 4,3 olarak tahmin edilmiştir. 1965'ten beri Avrupa ülkelerinde her 1000 kişi başına kaba evlilik oranı 7,8'den 2018'de 4,3'e gerileyerek %50'ye yakın bir düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo 4'de, 35 ülke içinde en yüksek kaba evlilik oranı Bulgaristan'da her bin kişi başına 10, Türkiye ve Romanya'da 7'dir. En düşük kaba evlilik oranları Lüksemburg'da her bin kişi başına 3,1, İtalya'da 3,4 ve Portekiz'de 3,3 olarak bildirilmiştir. Aday ülkelerde, kaba evlilik oranı genellikle AB-28'den daha yüksektir. Sırbistan'da her bin kişi başına 5,2 ile Kosova'da 9 arasında değişmektedir. EFTA ülkeleri arasında, kaba evlilik oranı Norveç'te her bin kişi başına 4,3 ve İsviçre'de 4,8'dir.

2009-2018 yılları ortalamasına göre Avrupa Birliği ülkelerinde erkekler ilk evliliklerini ortalama 33,2 kadınlar ise ortalama 30,4 yaşında yapmaktadır. Erkeklerde en düşük ilk evlilik yaşı 27,3 ve 27,4 ile Belarus ve Türkiye'de ve en yüksek ortalama ilk evlenme yaşı 36 yaş ile İsveç'te tahmin edilmektedir. Kadınlarda ise en düşük evlenme yaşı 24 ile Türkiye, Ermenistan, Gürcistan ve Belarus'ta görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde erkeklerde toplam ilk evlilik oranı %49 kadınlarda ise %56'dır. Türkiye'de erkeklerde ilk evlilik oranı %79, kadınlarda ise %81'dir. Bir diğer ifade ile Avrupa Birliğinde erkeklerin %49'u, kadınların %56'sı, Türkiye'de erkeklerin %79'u ve kadınların %81'i en az bir defa evlenmiştir. Fakat bu rakamlar yasal olarak kayıtlı evlilikleri ihtiva etmektedir. Avrupa ülkelerinde evlilikler azalmasına rağmen kayıtlı birlikteliklerde çok büyük artış meydana gelmiştir.

Tablolarda görüldüğü gibi son demografik veriler, son yıllarda AB-28'de evlilik oranının azaldığını ve boşanma oranının yükseldiğini göstermektedir. Evlenmemiş çiftlerden doğan çocukların sayısında da artış gözlenmektedir. Tüm AB ülkeleri için mevcut olan en son verilere göre, 2009-2018 yıllarını kapsayan 10 yıllık bir zaman diliminde ortalama her 1000 kişi için 4,3 kaba evlilik oranı ve her 1000 kişi için 2 kaba boşanma oranı olarak ifade edilebilir. Türkiye'de son 10 yılda her bin kişide 7,7 kişi evlenirken 1,6 kişi de boşanmaktadır. Türkiye'de boşanma hızında son yıllarda küçük bir artış gözlenmektedir.

Boşanmalar oran olarak ifade edildiğinde AB ülkelerinde her 100 evlilikten %44,2'si boşanma ile sonuçlanmaktadır. Boşanma oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Fransa (%53,1), Macaristan (%53,5), Latviya, Estonya (%54,2), Çekya (%58,1), İspanya (%60,4), Belçika (%62,1) ve %69,9 ile en yüksek oranda Portekiz'de gözlenmiştir. Diğer yandan en düşük boşanma oranları Kosova (%7,3), Malta (%11), Makedonya (%14,3), Azerbaycan (%15,1), Karadağ (%16,5), Ermenistan (%19,3), Türkiye (%21) ve Sırbistan'da (%22,9) kaydedilmiştir.

Tablo 5. Avrupa ülkelerinde toplam doğurganlık hızı ve çocuk sayısına göre dağılım, 2009-2018

	Evlilik dışı doğum oranı	Toplam doğurganlık hızı	Bir çocuğa sahip olan kadınların oranı	İki çocuğa sahip olan kadınların oranı	Üç çocuğa sahip olan kadınların oranı	Dört ve üzeri çocuğa sahip olan kadınların oranı
AB-28	41,9	1,58	45,8	35,9	12,3	6,0
Belçika	48,0	1,74	43,6	34,6	14,1	7,8
Bulgaristan	57,8	1,53	51,5	36,0	7,6	4,9
Çekya	45,7	1,55	47,7	37,7	10,4	4,2
Danimarka	51,9	1,74	45,8	37,0	12,8	4,3
Almanya	34,5	1,48	48,7	34,5	11,5	5,3
Estonya	57,6	1,60	40,8	37,5	15,5	6,2
İrlanda	35,9	1,90	38,6	34,7	17,6	9,1
Yunanistan	8,6	1,36	49,1	37,5	10,0	3,5
İspanya	42,2	1,32	51,3	37,5	8,4	2,8
Fransa	58,0	1,97	42,3	35,6	14,8	7,3
Hırvatistan	17,1	1,46	46,2	35,1	12,8	6,0
İtalya	28,3	1,38	47,8	38,0	10,9	3,4
Güney Kıbrıs	17,8	1,35	47,4	36,1	12,5	4,1
Latviya	42,8	1,56	43,8	37,0	13,5	5,7
Litvanya	27,7	1,61	46,8	37,9	10,8	4,5
Lüksemburg	38,0	1,49	53,1	33,6	10,0	3,3
Macaristan	44,9	1,41	46,5	32,4	13,3	7,7
Malta	25,0	1,36	52,0	33,9	9,9	4,1
Hollanda	48,4	1,69	45,8	36,5	12,7	5,0
Avusturya	41,4	1,47	47,7	35,3	11,9	5,1
Polonya	23,5	1,37	47,0	37,3	11,0	4,6
Portekiz	49,0	1,33	53,0	35,3	8,7	3,0
Romanya	30,8	1,60	52,8	30,1	8,9	8,2
Slovenya	57,6	1,58	47,8	38,2	10,6	3,5
Slovakya	37,5	1,43	46,7	33,6	11,3	8,4
Finlandiya	43,0	1,68	41,0	34,1	14,8	10,1
İsveç	54,5	1,87	43,1	37,0	13,7	6,1
Birl. Krallık	47,6	1,82	41,2	35,2	14,7	9,0
İzlanda	67,9	1,90	39,9	34,5	19,4	6,1
Norveç	55,5	1,76	43,0	37,3	14,6	5,0
İsviçre	22,1	1,53	48,7	36,8	11,3	3,2
Karadağ	16,2	1,74	:	32,1	16,0	8,5
Makedonya	11,9	1,49	44,2	35,9	14,8	5,2

Arnavutluk	:	1,60	47,3	35,9	12,8	4,0
Sırbistan	25,3	1,45	49,3	35,5	10,9	4,2
Türkiye	2,8	2,08	36,3	32,4	18,5	12,8
Belarus	15,7	1,62	44,8	38,1	12,1	4,2
Bosna Hersek	10,9	:	47,5	36,0	11,7	4,4
Kosova	42,4	1,64	38,1	31,8	19,4	10,5
Moldova	22,1	1,28	48,4	35,5	10,7	4,8
Rusya	23,8	1,56	45,7	38	12	4,4
Ukrayna	21,0	1,38	48,2	36,0	10,3	5,5
Ermenistan	26,5	1,59	42,3	37,6	16,5	3,6
Azerbaycan	15,5	1,90	47,2	35,7	14,0	3,1
Gürcistan	32,9	2,08	42,5	37,9	15,2	4,4

Kaynak: EUROSTAT, 2020h.

10 yıllık ortalamaya göre Avrupa Birliği ülkelerinde evlilik dışı doğumların oranı %42 olarak tahmin edilmiştir (bkz. Tablo 5). Bu pay, yeni aile kalıplarına işaret etmektedir. Evlilik dışı doğumlar, birlikte yaşayan çiftler ve yalnız ebeveynler arasında evlilik dışı ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Fransa (%60,4), Bulgaristan (%58,5), Slovenya (%57,7), Portekiz (%55,9), İsveç (%54,5), Danimarka (%54,2), Estonya (%54,1), Hollanda (%51,9), İzlanda (%70,5) ve Norveç (%56,4) gibi ülkelerde evlilik dışı doğumlar evlilik içi doğumların oranından yüksektir. Birlikte yaşama, evli olmayan çift tarafından bir evin paylaşılmasıdır. Pek çok çift birkaç yıldan fazla beraber yaşamamaktadır; bir kısmı evlenmeye karar vermekte ve diğer bir kısmı da ayrılmaktadır. Birlikte yaşayan çocuklu eşler ayrıldığında, çocuklar açısından her iki ebeveynin tutumu, mali destek de dâhil son derece belirsizdir.

Yelpazenin diğer ucunda ise Yunanistan, Hırvatistan ve Polonya'da doğumların %70'den fazlası evlilik içinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de evlilik içinde gerçekleşen doğum oranı %97,1'e ulaşmaktadır. Son 40 yıldır evlilik dışı doğum oranlarında Türkiye'de fazla bir değişiklik olmamıştır. Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde bu oran %20'ye çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde yaygınlaşan anlaşmalı birlikteliğin Türkiye gibi Müslüman ülkelerde karşılığı imam nikâhıdır. Türkiye'de evliliğe büyük önem verilmekte hem dini hem de resmi nikâh aynı anda yapılmaktadır. Resmi nikâh olmadan dini nikâh kıyılmaması yasal olmasa da evliliklerin ilk yıllarında sadece dini nikahlı evliliklerin olduğunu hanehalkı araştırmaları göstermektedir (HÜNEE, 2014 ve 2019).

AB-28'de resmi evlilik dışında doğan çocukların payı 2000 yılında %25,4'ten 2018'de %42,4'e yükselmiştir. Mevcut en son verilere bakıldığında, evlilik dışı doğumlar Avrupa Birliği ülkelerinde artış eğilimindedir. Avrupa Birliği ülkelerinde aile birimi kavramı değişmektedir. Kayıtlı ortaklıklar gibi

evliliğe yasal alternatifler daha yaygın hale gelmekte ve ulusal mevzuatlarda değişiklikler yapılmaktadır. Bu yeni yasal formların yanı sıra diğer evlilik dışı ilişki biçimleri de ortaya çıkmakta ve nüfus bilimcilerin bu alanda farklı ülkelerde karşılaştırılabilir veriler toplaması zorlaşmaktadır. Resmi evlilik sadece Avrupa Birliği ülkelerinde değil zengin ya da yoksul dünyanın çok değişik bölgelerinde düşme eğilimindedir. Geçmiş yıllarda resmi nikâhsız birliktelik daha çok alt sosyoekonomik tabakada yaygınken günümüzde orta ve üst tabakalarda da yaygınlaşmıştır.

Tablolardaki bulgularda görüldüğü üzere ilk evliliklerin yarısı boşanma ile bitmekte ve oranlar ikinci ve üçüncü evliliklerde çok daha yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Ellili yaşlardan sonra boşanmama şansı azalmaktadır. Boşanmak çok zordur ve insan hayatında maddi ve manevi en zor zamanlardandır. Duygusal ve finansal olarak insanı tüketmekte ve ayrılık çok yıkıcı olmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle insanlar yalnız yaşamayı tercih etmekte ya da anlaşmalı birliktelikler ile hayatına devam etmektedir.

Toplam doğurganlık hızı bir kadının doğurganlık çağıının sonunda (15-49 yaş grubu) doğurduğu ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. 2009 ve 2018 yılları arasında AB-28'de toplam doğurganlık hızı sırası ile (1,61, 1,62, 1,59, 1,55, 1,58, 1,58, 1,60, 1,59, 1,56 ve 1,54) olmak üzere 10 yıllık kaba doğum oranı ortalama 1,59 olarak tahmin edilmiştir. Aynı yıllar arasında Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 2009 yılından 2018 yılına kadar sırası ile 2,09, 2,04, 2,03, 2,09, 2,08, 2,17, 2,14, 2,11, 2,07 ve 1,99) olmak üzere ortalama 2,08'dir. Tablo 5 ikinci sütunda 2010-2018 ortalamasına göre toplam 45 ülkeden hiç biri nüfusu yenileyecek düzeyde değildir. En yüksek oranlar Fransa (1,97), Türkiye ve Gürcistan'da (2,08) görülmektedir. Her ülke için nüfusun yenilenme oranı 2,10 olarak kabul edilmektedir. Sadece Türkiye ve Gürcistan 2,08 ile bu orana yaklaşmaktadır. Türkiye son 10 yılda 45 ülke içinde doğurganlık hızı kadın başı ortalama 2,08 çocuk ile ilk sırada yer almaktadır. Ancak Türkiye'de de son yıllarda düşüş eğilimi başlamıştır. Avrupa Birliğinin 10 yıllık ortalaması 1,59'dur. Ortalamanın en altında yer alan ülkelere bazıları sırası ile İspanya (1,32), Yunanistan (1,36), Polonya, İtalya, Ukrayna (1,38), Avusturya, Almanya (1,48), Bulgaristan, İsviçre (1,53), Latviya ve Rusya 1,56 ile ortalamanın altında yer almaktadır. Ortalamanın hemen üzerinde yer alan ülkelere bazıları ise Hollanda (1,69), Belçika, Danimarka, Norveç (1,74), Birleşik Krallık (1,82), İsveç, İrlanda ve Azerbaycan (1,9) bulunmaktadır.

Tek çocuk sahibi olan kadınların yaygınlığında Türkiye (%36,3), Kosova (%38,1), İrlanda (%38,6), İzlanda (%39,9), Estonya ve Finlandiya (%40-41) ile sıralamanın en altında yer alırken en üst sıralarda Lüksemburg (%53), Portekiz, Romanya, Bulgaristan ve İspanya (%50-53) bulunmaktadır. İki çocuk sahipliğinde Türkiye sondan beşinci sırada bulunurken, iki çocuk sahibi kadınların en yaygın olduğu ülkeler %38 ile Rusya, Belarus, Slovenya ve İtalya'dır. Üç çocuk doğuran kadınların oranlarına bakıldığında en üst sırada

%19,4 ile Kosova ve İzlanda'yı %18,5 ile Türkiye, %17,6 ile İrlanda ve %16 ile Ermenistan ve Karadağ takip etmektedir. Dört çocuk doğuran kadınların en yüksek oranı %12,8 ile Türkiye'de gözlenmiştir. Türkiye'yi %10 ile Kosova ve Finlandiya, %9 ile İrlanda ve Birleşik Krallık takip etmektedir.

Tablo 6. Avrupa ülkelerinde kadınların çocuk sahibi olma yaşları, 2009-2018

	Kadınların ortalama doğum yaşı	Kadınların medyan doğum yaşı	İlk doğumda ortalama anne yaşı	İkinci doğumda ortalama anne yaşı	Üçüncü doğumda ortalama anne yaşı	Dördüncü doğumda ortalama anne yaşı
AB-28	30,4	31,0	28,9	31,4	32,6	33,7
Belçika	30,3	30,4	28,5	30,8	32,2	34,0
Bulgaristan	27,3	28,4	25,9	28,9	28,6	29,9
Çekya	29,9	30,7	28,1	31,1	33,1	33,8
Danimarka	30,9	30,7	29,2	31,6	33,7	35,3
Almanya	30,8	31,2	29,3	31,7	33,0	34,1
Estonya	29,8	30,1	26,9	30,6	33,5	35,3
İrlanda	31,8	33,1	29,8	32,3	34,0	35,0
Yunanistan	31,0	32,3	29,9	32,0	32,6	32,6
İspanya	31,8	33,4	30,5	33,0	33,6	34,6
Fransa	30,3	30,6	28,5	31,0	32,7	34,5
Hrvatistan	29,8	30,4	28,1	30,5	32,0	33,5
İtalya	31,6	32,7	30,9	32,5	32,8	32,2
Güney Kıbrıs	31,0	31,2	29,2	31,9	33,5	35,2
Latviya	29,2	29,6	26,4	30,4	33,0	34,4
Litvanya	29,4	29,4	27,0	30,6	33,0	34,4
Lüksemburg	31,4	32,2	30,1	32,4	33,4	35,1
Macaristan	29,5	30,7	27,8	30,5	31,6	32,4
Malta	30,1	30,8	28,5	31,3	33,1	34,2
Hollanda	31,1	31,2	29,6	31,7	33,2	34,8
Avusturya	30,4	30,8	28,9	30,9	32,6	34,3
Polonya	29,2	29,8	26,9	30,2	32,6	34,8
Portekiz	30,6	32,1	29,1	32,0	33,2	34,3
Romanya	27,5	28,4	26,1	28,4	29,1	31,7
Slovenya	30,2	30,7	28,6	31,1	33,1	34,7
Slovakya	28,8	29,7	27,0	29,7	31,0	31,5
Finlandiya	30,5	30,7	28,7	30,8	32,4	34,2
İsveç	30,9	30,8	29,1	31,5	33,4	35,0
Bir. Krallık	30,0	30,5	28,7	30,8	31,9	33,5

İzlanda	30,3	30,0	27,5	30,5	33,5	35,7
Norveç	30,5	30,6	28,7	31,1	33,1	34,9
İsviçre	31,6	32,1	30,5	32,3	33,6	35,1
Karadağ	29,1	29,6	26,3	28,5	30,8	32,8
Makedonya	28,3	28,6	26,5	29,0	30,5	32,5
Arnavutluk	27,9	27,0	25,9	28,9	31,6	33,8
Sırbistan	28,7	29,6	27,5	29,4	30,9	31,8
Türkiye	28,3	28,2	26,3	28,7	30,7	33,4
Belarus	28,1	28,4	25,3	29,6	31,9	33,7
Kosova	29,5	28,5	27,0	29,2	31,8	34,0
Moldova	26,8	27,1	24,0	28,2	31,3	33,9
Ukrayna	27,3	27,9	24,8	29,0	31,3	33,1
Ermenistan	27,0	26,4	24,7	26,7	29,9	33,2
Azerbaycan	25,6	24,9	24,0	26,1	29,5	32,2
Gürcistan	27,2	26,9	25,0	27,6	30,8	33,3

Kaynak: EUROSTAT, 2020j

Medyan değerlerine göre AB-28'de kadınların yarısı 31 yaşın altında diğer yarısı da 31 yaşın üstündeki bir yaşta çocuk sahibi olmaktadır. Avrupa Birliğinde kadınların ilk doğum yaş ortalaması 28,9, ikinci doğum 31,4, üçüncü doğum 32,6 ve dördüncü doğum yaşı ortalaması 33,7'dir. Türkiye'de kadınlar ilk çocuklarını ortalama 26,3 yaşında, ikinci çocuklarını 28,7, üçüncü çocuklarını 30,7 ve dördüncü çocuklarını 33,4 yaşında yapmaktadır. Kadınların ortalama ilk doğum yaşı 26 ile 32 yaş aralığında, ikinci doğum yapma yaşı 26-33, üçüncü çocuk doğum yaşı 29-34; dördüncü çocuk doğum yaş ortalaması 30-36 yaşları arasında değişmektedir. Tabloda yer alan ülkelerin tamamında kadınların ilk çocuklarına sahip olma yaş ortalaması her ülkede kademeli olarak artış eğilimindedir. Avrupa Birliğinde 2013 yılında 28,7 ilk çocuk sahibi olma yaşı 2018 yılında 29,1'e ulaşmıştır. 2009-2018 yılları arası ortalama göre ilk çocukların doğumunda en yüksek ortalama kadın yaşının olduğu ülkeler İtalya (31,1), İspanya (30,9) ve Lüksemburg 30,8'dur. Buna karşılık Moldova, Azerbaycan ve Ukrayna'da ilk çocuk sahibi olma yaş ortalaması 24'dür.

Tablo 7. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hanehalkı Yapısında Demografik Değişim: 2005-2010-2018

	Yıllar	Bir kişilik hane	İki kişilik hane	Üç kişilik hane	Dört kişilik hane	Beş kişilik hane	Altı ve üzeri kişilik hane
Avrupa Birliği	2005	29,9	30,2	17,3	15,0	4,7	2,3
	2010	30,9	30,5	17,0	13,9	4,8	1,9
	2018	34,3	31,2	16,2	13,6	4,2	2,0
Türkiye	2008	6,9	18,8	21,9	25,1	13,0	14,3
	2015	14,3	20,3	19,8	21,0	11,3	13,4
	2018	15,9	20,9	19,8	20,0	10,8	12,6
		Tek kişilik hane	Tek kişilik hane Erkek	Tek kişilik hane Kadın	Tek kişilik hane 65 yaş ve üzeri	Tek kişilik hane 65 yaş ve altı	Tek yetişkinli, en az bir bağımlı çocuk
Avrupa Birliği	2005	30	12,8	17,7	12,9	17,5	3,9
	2010	31,0	13,9	18,0	13,1	17,9	3,9
	2018	33,1	14,6	18,6	14,5	18,9	4,2
Türkiye	2008	6,1	1,9	4,2	3,2	2,9	2,5
	2015	13,8	5,4	8,4	6,3	7,5	1,6
	2018	15,9	6,8	9,2	6,7	9,2	1,5
		İki yetişkinli hanehalkı	İki yetişkin, bir bağımlı çocuk	İki yetişkin, iki bağımlı çocuk	İki yetişkin, üç ve daha fazla bağımlı çocuk	Üç ve daha fazla yetişkin ve bağımlı çocuklar	Bağımlı çocuk olmayan hanehalkı
Avrupa Birliği	2010	28,3	9,3	9,8	3,1	5,8	68,1
	2014	28,7	9,3	9,4	2,9	5,0	69
	2018	28,8	8,9	9,4	2,9	4,8	69,9
Türkiye	2010	18,0	14,6	16,8	9,9	18,6	37,9
	2014	19,0	12,5	13,8	9,5	18,6	43,9
	2018	19,9	11,7	12,5	9,3	16,8	48,1
		Evlilik dışı doğum oranı	Toplam doğurganlık oranı	Ortalama doğum yaşı	Kaba evlilik oranı (her 1000 kişi)	Kaba boşanma oranı (her bin kişi)	Boşanma oranı %
Avrupa Birliği	1965	-	-	-	7,8	0,8	10,2
	2000	21,6	1,47	28,9	5,2	1,7	34,9
	2018	38,5	1,56	30,8	3,9	2,1	44,7
Türkiye	1980	-	-	-	8,2	-	-
	2010	2,6	2,4	27,7	8,0	1,6	20,3
	2018	2,9	1,99	28,9	6,8	1,7	21,9

Kaynakça: Eurostat, 2020a, 2020b, 2020c, 2020d, 2020e, 2020f- 2020g- 2020h.

İncelediğimiz değişkenlerin yıllar içinde değişimine bakıldığında demografik dönüşüm daha net gözlenmektedir. Avrupa Birliğinde bir kişilik hanelerin payı %29,9'dan 2018'de %34,3'e ulaşırken Türkiye'de 2008 yılında %6,9 olan tek kişilik haneler 2018'de %130'a yaklaşan bir oranda artmıştır. Tek kişilik hanelerde erkek, kadın, 65 yaş üzeri ve altı yaşlarda da dramatik artışların olduğu görülmektedir. Bağımlı çocuk olmayan hanehalkı oranları 2010, 2014 ve 2018 yıllarında Avrupa Birliğinde çok fazla değişmezken Türkiye'de 2010 yılında bağımlı çocuğu olmayan hanelerin oranı %37,9'dan 2014'de %43,9'a ve 2018'de %48,1'e yükselmiştir. Türkiye'de toplam doğurganlık, ortalama doğum yaşı, evlilik ve boşanma oranlarına bakıldığında da 2010 yılından sonra demografik dönüşümün hızlandığı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

AB ülkelerinde hanehalkı kompozisyonu değişmiştir. Toplam hane sayısı artmakla birlikte tek yetişkin hanelerde son on yılda çok daha hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Bu genişleme çocuksuz tek yetişkin hanelerde çok daha belirgindir. Avrupa Birliği ülkelerinde tüm hanelerin üçte ikisi bir veya iki kişiden oluşmaktadır. Daha büyük haneler yaygın değildir ve payları azalmaktadır. AB ülkelerinde hanelerin ortalama büyüklüğü 2,4 kişidir. Son 10 yıllık ortalama sonuçlarına göre tek kişilik haneler AB-28'deki özel hanelerin üçte birini oluşturmuştur. Tek kişilik hanelerin dört türünün nispi payı yıllar içinde artmıştır. Danimarka, Almanya, İsveç ve Norveç'te hanelerin neredeyse yarısı tek kişiliktir. Yalnız yaşamak Kuzey ve Batı Avrupa'da Güney ve Doğu Avrupa'dan daha yaygındır. Yaş ilerledikçe kadınların tek kişilik hanede yaşama ihtimali erkeklerden daha yüksektir. Türkiye'de tek kişilik hanelerin payı AB-28 ortalamasının üçte biri kadar olsa da 2009 ile 2018 yılları arasında en yüksek artış Türkiye'de kaydedilmiştir. Tek kişilik hanelerdeki artış ilişkilerde kalıcılığın azalması ile birlikte boşanma oranlarının artması gibi çeşitli faktörler insanları yalnız yaşamaya itmektedir.

Avrupalıların hanehalkı kompozisyonu ve yaşam düzenlemelerinde ve özellikle de geleneksel sınırların giderek bulanıklaştığı ve farklı aile türleri daha yaygın hale geldi. Ortalama evlenme yaşı yükselmekte ve gençlerin giderek artan bir kısmı evlilik yerine yalnız ya da birlikte yaşamayı tercih etmektedir. Kaba evlenme oranı son 40 yılda neredeyse yarıya inmiş ve ortalama ilk evlilik yaşı kadın ve erkeklerde yükselmiştir. AB ülkelerinde resmi evliliklerin yarıya yakını boşanma ile bitmektedir. Doğumların yarısı hatta bazı AB ülkelerinde yarıdan fazlası resmi evlilik dışı birlikte yaşayan çiftelerden doğmaktadır. Bu sonuçlar AB ülkelerinde aile kavramının değiştiğini göstermektedir. Kayıtlı ortaklık gibi yasal alternatifler yaygın hale gelmekte ve ülkeler yasalarında değişiklikler yapmaktadır.

Avrupa Bölgesinde en fazla çocuklu haneler %56 ile Türkiye'de

kaydedilmiştir. Son 10 yılda doğurganlık oranında kadın başı ortalama 2,08 doğum ile Türkiye ilk sırada yer almıştır. Fakat 2010 yılından sonra Türkiye'de demografik değişim hızlanmıştır. 2010 yılında Türkiye'de hanelerin %37,9'u çocuksuzken, bu oran 2014 yılında %43,9'a ve 2018 yılında da %48,1'e ulaşmıştır. 2018 yılı itibarı ile toplam doğurganlık oranı 1,9'a gerilemiş, kaba evlilik hızı binde sekizden altıya, boşanma oranında 2010'da %20'den 2018'de %22'ye yükselmiştir. Özetle, analiz sonuçlarına göre 2010 yılından sonra Türkiye'de tek kişilik hane sayıları büyük bir artış eğilimine girmiştir. 2010 yılından itibaren her yıl evliliklerin sayısı azalmakta, evlenme yaşı yükselmeye devam etmekte ve boşanma oranları da artmaktadır. Türkiye Avrupa'da tüm değişkenlerde demografik açıdan hala dinamizmini devam ettirse de 2010'yılından sonra durum değişmeye başlamıştır.

Hanehalkı kompozisyonu, hane yapısı, evlenme, boşanma, çocuk sahipliği ve sayıları itibarı ile Türkiye, Makedonya ve Karadağ büyük ölçüde aynı özelliklere sahiptir. İncelediğimiz demografik değişkenlerde bu üç ülkeye yakın ve benzer özellikler gösteren ülkeler ise Yunanistan, Hırvatistan, Sırbistan, İrlanda, Polonya, Slovakya ve Portekiz'dir. Bu ülkeler Balkanlar ve Akdeniz gibi ortak bir coğrafya ve kültürü paylaşmaları hasebiyle yaşam tarzları da birbirine benzemektedir.

Bu çalışmanın başında gündeme getirdiğimiz demografik geçiş teorisinin daha hafif yorumlarında kültürel ve iktisadi özelliklere bağlı olarak demografik dönüşümde farklılıkların ortaya çıkacağı fakat çok temelde ülkelerin bir benzeşmeye doğru da gideceği ileri sürülmektedir. Bu makalede vardığımız sonuçlar demografik geçiş teorisinin daha hafif yorumunu destekler niteliktedir. İncelediğimiz değişkenler itibarı ile ülkelerin farklı coğrafi, kültürel ve iktisadi özelliklerinden dolayı heterojen bir dağılım görülmektedir. Fakat diğer yandan tüm ülkeler temelde bir benzeşmeye doğru da gitmektedir. Gelecekte ise tüm ülkelerin tam bir benzeşmeye doğru gidip gitmeyeceğini zaman gösterecektir.

Hanehalkı kompozisyonu ve yapısı, evlenme, boşanma ve doğurganlık sonuçlarında da görüldüğü gibi incelenen bütün değişkenlerde Türkiye Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadığı dönüşümü son 10 yılda daha hızlı tecrübe etmeye başlamıştır. Tek kişilik hanelerin hızlı artışı, çocuklu aile payının azalması, doğurganlık oranının yenilenme seviyesinin altına düşmesi ve evlilik yaşının ertelenmesi Türkiye'de nüfusun durağanlaşmaya doğru gittiğini göstermektedir.

Türkiye'de nüfusun durağanlaşmasını önlemek amacı ile hükümet iş ve aile hayatını uyumlaştırma konusunu daha fazla önemsemektedir. Kadınlara esnek çalışma modeli, uzun süreli doğum önce ve sonrası izin, nakit desteği, sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi gibi önlemler ile son yıllarda Türkiye'de doğurganlık hızının kadın başına 3'e çıkarılması hedeflenmiştir. Her ne kadar bu politikalar uygulansa da yeni ekonomik ve kültürel dinamikler

iki-üç çocuk sahibi olmayı engellemektedir. İlerleyen yıllarda Türkiye Avrupa deneyiminden dersler çıkartarak doğurganlık hızının 1,5'in altına düşmesini engelleyici önlemler almak zorundadır.

Gelecek yıllarda değişim devam edecek ve tartışmaları da beraberinde getirecektir. 21. Yüzyılda aile hayatı bugüne kadar olandan daha farklı olacak ancak bütün bu sarsıcı değişimlere rağmen insanlar en büyük mutluluğu eş ve ebeveyn olmaktan duymaya devam edecektir. Evlilik ve aile hayatı geçmişte olduğu gibi gelecek nesillerin de temelini oluşturmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aysan, M. F. (2014). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, Lütfi Sunar ed. Nobel Yayınevi, İstanbul, 67-87.
- BASAGM (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü). (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No: 145, Ankara.
- Caldwell, John C. (2006). *Demographic Transition Theory*, Springer, Dordrecht.
- Coleman, D. (2006). Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition. *Population and Development Review* 32: 401-446.
- Eroğlu, Tuğba, H. (2015). Nüfus, Kentleşme ve Çevre, *Sosyoloji*, John J. Macionis, (Ed. Vildan Akan), Nobel Akademik Yayıncılık, 13. Basım.
- EUROSTAT (2020a). Distribution of households by household size - EU-SILC survey [ilc_lvph03] http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvph03&lang=en, Erişim tarihi: 15 Ağustos, 2020
- EUROSTAT (2020b). Household Composition Statistics, (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/29071.pdf>), Erişim tarihi, 14 Ağustos, 2020.
- EUROSTAT (2020c) Distribution of households by household type from 2003 onwards - EU-SILC survey https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvph02&lang=en , Erişim tarihi, 17 Ağustos, 2020
- EUROSTAT (2020d). Ageing Europe: Looking at the Lives of Older People in the EU, (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893>), Erişim Tarihi, 25 Ağustos, 2020.
- EUROSTAT, (2020e). Distribution of households by household type from 2003 onwards - EU-SILC survey [ilc_lvph02] <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> , Erişim tarihi: 20 Ağustos, 2020.
- EUROSTAT (2020f), Marriage indicators-Population and migration- [demo_nind] , https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_nind&lang=en Erişim tarihi, 9 Eylül 2020.
- EUROSTAT (2020g), Divorce Indicators http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_ndivind&lang=en Erişim tarihi, 9 Eylül 2020.
- EUROSTAT (2020h), Marriage Indicators-Population and migration- [demo_nind] <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> Erişim

- tarihi, 9 Eylül 2020.
- EUROSTAT (2020i), Marriages and Divorce Statistics https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces, Erişim Tarihi, 9 Eylül 2020.
- EUROSTAT (2020j), . Fertility indicators [demo_find] https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_find&lang=en, Erişim tarihi, 9 Eylül 2020.
- Fokkema, T., & Liefbroer, A. C. (2008). Trends in living arrangements in Europe: Convergence or Divergence? *Demographic Research*, 19(36), 1351–1418.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*, HÜNEE, Ankara.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2009). *2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Ankara.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Ankara.
- Inglehart, R. and Baker, W.E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review* 65: 19-51.
- Koç, İsmet (2014). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2001, *Türk Aile Yapısı Araştırması, Tespitler, Öneriler*, içinde Mustafa Turgut & Semiha Feyzioğlu (Ed.).T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara
- Kohler, H.P., Billari, F.C., Ortega, J.A. (2002). The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s. *Population and Development Review* 28: 641-680.
- Kiernan, K. (2001). The Rise of Cohabitation and Childbearing Outside Marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family* 15: 1-21.
- TÜİK. (2020). İstatistiklerle Türkiye, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara
- Van de Kaa, D. J. (2001). Postmodern Fertility Preferences: From Changing Value Orientations to New Behavior. In: Bulatao, R.A. and Casterline, J.B. (eds.). *Global Fertility Transition*. New York: Population Council: 290-331.
- Yavuz, S., Yüceşahin, M.M. (2012.) Türkiye'de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılaşmalar, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (1): 75-118.